

Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta,
Katedra historických vied

Autor dizertačnej práce: Mgr. Tomáš František Král

Názov dizertačnej práce: Véra jako základ poznání. Vybrané kapitoly náboženské epistemologie ve světle teorie personálního poznání Michaela Polányiho

Autor oponentského posudku: doc. ThDr. Mária Kardis, PhD.

OPONENTSKÝ POSUDOK

Aktuálnosť zvolenej témy

Aktuálnosť recenzovanej dizertačnej práce vyplýva z kondície súčasnej spoločnosti a zmien v jej svetonázorovej trajektórii. V praxi môžeme vidieť všadeprítomné spochybňovanie tradičných náboženských systémov; spochybňovanie autority a tradície, tradičných inštitúcií formujúcich jednotlivca a jeho pro-sociálnu podstatu; spochybňovanie predchádzajúcej filozofie, filozofických systémov a vyzdvihovanie empirickej skutočnosti skúmanej prírodnými vedami – vzor Newtonovej fyziky. Homo Sapiens je vnímaný v duchu racionalizmu ako akýsi chodiaci intelekt, ľudský rozum sa vníma ako jediný intelekt vo vesmíre a nad človekom nie je žiadna vyššia myseľ; viera a múdrosť sú menej hodnotné a spoľahlivé. Toto *odkúzlenie sveta* (Max Weber) znamená postupné vymaňovanie sa myslenia a správania človeka spod vplyvu spirituality a podriadenie kalkulácii. Autoritu rozumu chráni myslenie oslobodené od akejkoľvek autority. Ratio je nepriateľom autority, predpojatosti a všetkého tradičného, obyčajového a zvykového. Sme niekedy svedkami pokusu o generálnu rekonštrukciu ľudského sveta v tomto duchu. M. Polányi sa snaží svojou náboženskou epistemológiou prekonať stereotypy, ktoré sa týkajú idey neobmedzeného vplyvu a nevyhnutnosti prírodných vied pri interpretácii sveta a spoločnosti, pri riešení existenciálnych problémov človeka a sveta. Dôsledkom materialistického racionalizmu je akási snaha o zbožštenie rozumu a prírodných vied bez ohľadu na ostatné antropologické konštanty a religiozitu ako ich vrchol. Takto bol od osvietenstva preceňovaný dopad vedeckého poznania na bežné správanie jednotlivcov, skupín a celých spoločností modernej doby. Koncepcia racionality modernej spoločnosti chápe realitu ako sebaregulujúci sa celok, ktorý je vysoko adaptabilný vzhľadom k vnútorným potrebám k meniacemu sa vonkajšiemu

prostrediu. Takto chápaný koncept aplikovaný ako vzor pre fungovanie spoločnosti a sveta j odmieta zakotvenosť človeka v transcendentne, neuznáva dušu v človeku, ale prijíma model „materialistickej matrice“ človeka. Tým je stále viac vytláčaný model človeka ako bytosti s dušou stvorenou Bohom tzv. „spiritualistický“ model. V konečnom dôsledku materialistická matrica pôsobí proti spoločenstvu tým, že podporuje životný štýl sebeckého individualizmu a tak oslabuje vzťahy medzi ľuďmi. Súčasná ekologická kríza, porušovanie ľudských práv, popieranie ľudského života a dôstojnosti, riziká nových foriem totalitnej moci sú odvráteným dôsledkom princípov, na ktorých od začiatku bola založená ideológia modernizmu novovekej spoločnosti.

M. Polányi sa snaží o humanizovanie vedeckého poznania, poukazujúc na dôležitý význam poznávajúceho subjektu, ako aj kolektívnej procesuality poznania. Moderné poznanie má z princípu fiduciárny charakter a stojí preto na dôvere, nie na holých faktoch. Ak chcem totiž robiť vo vede pokroky, musím v dôvere prijať ako pravdivé tie poznatky, ktoré spoznali iní predom mnou (Polányi 1974). Musím veriť výsledkom iných, pretože je už nedá späťne overiť. Tu a teraz je totiž vďaka dynamike živej hmoty vždy trochu iné, než tam a vtedy. Poznanie je tak vo vlastnom zmysle slova závislé na pozorujúcom subjektu a nemôže byť v princípe nikdy úplne objektívne. V tomto kontexte tento humanizujúci princíp poznania v spojení zo skúsenosťou a inými antropologickými konštantami, charakteristickými pre každú ľudskú osobu v každej kultúre a dejinnej epoche môžeme chápať ako návrat k integrálnej vízii ľudskej osoby prepojenej s kresťanským personalizmom. Je to *conditio sine qua non* pre zmysluplné prežívanie života človeka ako osoby i ľudstva ako spoločenstva – *communio*. V tomto duchu, rozumnosť- sapientia – zahŕňa v sebe všetky vyššie schopnosti človeka- inteligenciu, schopnosť milovať, citovosť, morálnosť. Vďaka rozumnosti je ľudské bytie zamerané na dobro a v usporiadaní - ordo – sveta je možný etický a estetický rozmer. Rozumnosť – sapientia – je adaptačnou mohúcnosťou, ktorá v biosfére umožňuje spirituálny a kultúrny rozmer – antroposféru a noosféru. Práve z tohto dôvodu rozumnosť – sapientia – úzko súvisí s ďalšou antropologickou konštantou – religiozitou.

Splnenie sledovaného cieľa

Recenzovaná dizertačná práca si kladie za cieľ predstavenie najzásadnejších Polányiho podnetov pre náboženskú epistemológiu a pokus o ich konkrétnu aplikáciu v oblasti epistemologických prístupov kresťanskej teológie. Na uvedený hlavný cieľ nadväzujú aj parciálne ciele, na základe ktorých hlavný výskumný problém je realizovaný a ktoré

vymedzujú rozsah problematiky práce (aj keď nie sú uvedené v úvode explicitne): spôsoby náboženského poznania, zdroje poznania, identifikácia prostredníkov či sprostredkujúcich procesov náboženského poznania a určenie princípov napomáhajúcich obhajobe tohto poznania. Základné otázky, na ktoré sa text tejto práce pokúša nájsť znie: Aká je štruktúra procesu náboženského poznania a čo tento proces konštituuje? Aké sú zdroje a nástroje náboženského poznania? V tomto kontexte je potrebné poukázať na jedinečnosť predloženej dizertačnej práce, keďže doposiaľ sa ani v Česku ani na Slovensku neobjavila práca prezentujúca ucelený systém teórie personálneho poznania M. Polányiho, ktorý sa snaží o obhajobu epistemologickej rovnocennosti teológie a iných vedeckých disciplín. V práci je predložený konceptualizačný rámec, pokus M. Polányiho obhájiť a emancipovať teológiu ako vedu v oblasti jej vlastných epistemologických prístupov k predmetu svojho vlastného intelektuálneho záujmu a pomôcť sa jej vyvarovať pokušeniu na jednej strane zbytočne preceňovať metodológiu prírodných vied a na strane druhej zbytočne preceňovať odlišnosť náboženského poznania.

Autor recenzovanej práce komplexným a uceleným spôsobom odpovedal na hlavný cieľ, uvedený v úvode – aj keď spôsob, ktorým ho naplnil je dosť neortodoxný. Autor prezentuje obhajobu racionality náboženského poznania v súvislosti s biblickým poňatím poznania Boha a s ohľadom na fiduciárne naprogramovanie kognitívneho procesu. V tomto kontexte vzniká otázka: do akej miery sú tieto biblické texty relevantné vo vzťahu k M. Polányimu, pretože je to všeobecná interpretácia textov bez prepojenia s teóriou poznania M. Polányiho. Aká je ich vnútorná nadväznosť s epistemológiou M. Polányiho? Prosím o vysvetlenie v diskusii.

Na druhej strane je potrebné zdôrazniť, že autor analiticko – syntetickým spôsobom prezentuje jednotlivé aspekty náboženskej epistemológie M. Polányiho s dôrazom na jednotlivé parametre poznania v sekulárnej a teologickej perspektíve. Vyššie uvedená analýza je zaujímavým a originálnym predstavením skúmanej problematiky. Prínos spočíva v prezentácii nového pohľadu na interpretáciu otázok náboženskej epistemológie M. Polányiho a vzťahu medzi teológiou a prírodnými vedami.

Michel Polányi vidí harmóniu metód v celom rozsahu poznatkov a tvrdí, že nemusí nutne existovať rozdiel medzi racionálnym poznaním a vierou. Zdôrazňuje nutnosť a osobnú účasť subjektu na všetkých úrovniach poznania. Pokiaľ ide o vedu, vyžaduje si ona zručnosti, ktoré rovnako ako iné praktické činnosti každodenného života nemôžu byť formálne iba definované, ale vyžadujú zapojenie, imitáciu príkladov a praktizovanie. Polányi tvrdí, že posúdenie argumentov je vždy závislé na osobnom postoji a úsudku. Neexistujú žiadne pravidlá, ktoré by boli vopred stanovené. Skôr sa zdôrazňuje potreba angažovanosti v procese racionality a

nie pasívna ľahostajnosť. Preto aj vedecká činnosť je niečím osobným, ale nie subjektívnym. Ešte vo väčšej miere tento princíp sa vzťahuje na náboženstvo, pretože osobná angažovanosť je oveľa hlbšia, aj keď nevylučuje a nemôže vylúčiť racionalitu a jej všeobecnú platnosť. V prípade náboženstva dôležitou súčasťou je aj tradícia – účasť v historickej tradícii a zároveň aj aktuálna náboženská skúsenosť. Oddanosť a angažovanosť musí prejudikovať pochopenie, poznanie. Náboženská konverzia pohlcuje celú našu osobu a premieňa celú našu podstatu, bytie v oveľa väčšej miere ako prirodzené poznanie. Je preto nevyhnutné poukázať na dynamiku poznania, ktorá je jej hlavným princípom a znamená posun od nášho osobného poznania týkajúceho sa neživej matérie, cez dôveryhodné poznanie živých bytostí až k zodpovednému poznaniu druhého človeka. Takýmto spôsobom sa prechádza od prírodných vied až k humanitným, od poznania prírodných javov a zákonitostí k poznaniu osobného Boha.

Výsledky a prínos poznatkov v analyzovanej problematike je jednoznačný. Autor práce preukázal schopnosť vedecky pracovať a vyhodnocovať získané informácie. Práca má svoj prínos nielen pre odbornú, ale aj pre širšiu verejnosť, keďže doposiaľ nebola na Slovensku a v Česku publikovaná práca prezentujúca ucelený systém teórie personálneho poznania M. Polányiho. Autor predstavuje podrobnú analýzu teórie personálneho poznania Michaela Polányiho a predkladá ucelený obraz analyzovanej problematiky na základe dôslednej interpretácie prameňov v konfrontácii s inými autormi.

Metodologická a metodická stránka práce

Práca má teoretický charakter. Pri spracovaní predkladanej dizertačnej práce bol použitý nasledovný metodologický postup: vymedzenie výskumného problému; štúdium a analýza literatúry; preskúmanie doterajších faktografických údajov a teórií z oblasti filozofie, teológie s dôrazom na aktuálny stav poznania, syntéza a formulácia teoretických záverov. Štruktúra práce je logická, prehľadná a obsahovo vyvážená; medzi jednotlivými kapitolami je vyváženosť a vnútorná nadväznosť. Obsah predkladanej práce je relevantný k téme, ktorú sa autor podujal spracovať.

Čo sa týka formálnej stránky, práca je rozdelená do siedmich kapitol, ktoré sú vzájomne vyvážené po stránke rozsahu aj obsahu. Logicky na seba nadväzujú. Autor sa vyjadruje jasne a vecne. Text má logickú štruktúru. Počet, charakter a rozmanitosť použitej literatúry svedčia o odbornej zdatnosti a rozhl'ade autora v danej problematike.

Závěrečné hodnotenie

Predkladaná práca adekvátne zodpovedá požiadavkám kladeným na napísanie dizertačnej práce v študijnom odbore Teológia. Týmto oponentským posudkom potvrdzujem, že predkladaná práca spĺňa požadované kritériá kladené na dizertačnú prácu. Vychádzajúc z uvedených faktov navrhujem, aby predložená dizertačná práca Mgr. Tomáša Františka Krála bola prijatá a aby jej autorovi bolo umožnené v dizertačnom konaní získať akademický titul „philosophiae doctor“ (PhD.). Prácu odporúčam k obhajobe.

Otázky do diskusie:

1. Aké sú dôsledky Polányiho koncepcie tacitného poznania vo vzťahu k vedeckému poznaniu?
2. Aký je metodologický kľúč výberu interpretácie biblických textov (2.1, 3.1, 4.1, 5.1, 6.1, 7.1) ako základ pre formuláciu téz teórie personálneho poznania Michaela Polányiho?

Prešov, 03. 10. 2018

Mária Kardis, GTF PU